

та аналіз творів цього мислителя.

Ф. Ніцше не дає готових відповідей, натомість ставить гострі запитання, закликаючи нас до роздумів та самопізнання, займаючи цим самим почесне місце у мейнстрімі сучасного філософського і культурного дискурсу.

Філософський шібболет: падіння і злет психологізму

Віктор Чорний

Національний університет «Києво-Могилянська академія»
(Київ)

Д. Жакетт (Jaquette, 2003) використовує метафору шібболету у пейоративному значенні: як давно забутий звичай. Зневажливий антипсихологізм характерний для аналітичної традиції першої половини ХХ ст., коли з'явилася надія, що у філософії «все ж таки є прогрес» (Musgrave, 1972, цит. за Kusch, 1995). Але вже у 2-й пол. ХХ ст. психологізм під ім'ям «натуралізму» повертається до мейнстріму. Натуралістичне тлумачення передбачає принаймні часткове залучення каузальних пояснень в логіці та епістемології. Йому притаманні 1) критика аналітичності й апіорності; 2) континуальність науки та повсякденної когнітивної діяльності; 3) спроби підвищення надійності когнітивних процесів; 4) реліабілізм; 5) нормативність, розрізнення між істиною та переконанням (Kitcher, 1992).

Еволюція антипсихологізму від маргінальної спекуляції до аксіоми та назад уможливлена 1) нейтральним онтологічним статусом психологізму, обмеженим епістемологією; 2) незмінністю аргументації і її залежністю від соціоісторичного та інтелектуального контексту; 3) розвитком психології та когнітивістики; 4) браком чіткого визначення і випадків використання як самоназви.

Антипсихологізм бере початок від Канта, який усунув емпіричну психологію з логіки та метафізики, висунув вимогу апіорності-необхідності-об'єктивності й опозицію суб'єктивне-об'єктивне. Термін «психологізм» з'являється

в Ердмана в 1866 р., а вже в 1880–1920 рр. довкола нього розгортається полеміка на чолі з Фреге і Гуссерлем, коли, згідно з Brentano, праведні філософи хрестилися від згадки цього терміну, як від самого диявола (див.: Jaquette, 2003). До внутрішніх причин полеміки та її результату належать 1) незрілість психологічної методології (панування інтроспекції); 2) віра в математичну логіку як ідеальну мову науки. Негативний аргумент Фреге обмежує валідність принципів психологістичної логіки, пов'язаних з емпіричним чи трансцендентальним суб'єктом, самим суб'єктом. Він критикує їх за апостеріорність і релятивізм, проголошує об'єктивність і автономність думок на противагу випадковим психологічним станам. Критику Гуссерля відрізняє відверта полемічність, антиемпіризм і фатальна термінологічна гнучкість: критики зазнали його власні погляди, експериментальна психологія, «нормативний» антипсихологізм, трансцендентальний психологізм, історизм (Seeböhm, 1991).

Однак у злеті антипсихологізму переважали соціокультурні фактори: 1) популярність нової експериментальної психології; 2) конкуренція між філософами та емпіричними психологами за посади на філософських кафедрах, засвідчена петицією 1913 року (Гуссерль був ініціатором); 3) остаточна демаркація сфер впливу двох дисциплін після війни (Kusch, 1995).

Сьогодні ж 1) сильний психологізм (повна редукція до психології) – це анахронічне опудало, а його спростування слабким антипсихологізмом є тривіальним; 2) сильний антипсихологізм (апріоризм) є не просто перепоною для розширення знання, а й логічно неможливим. Гуссерль сам визнав неспростовність релятивізму парадоксом суб'єктивності: ми маємо світ у якості корелята нашого досвіду, а наш досвід, своєю чергою, має місце у світі. Підстановка «історичного світу» та «світу науки» у формулювання доводить неспростовність історизму і натуралізму (Seeböhm, 1991, pp. 178-179).

«Повернення натуралістів» пов'язане з такими явищами:

1) Лінгвістичний поворот і дослідження інваріантності когнітивних процесів підважили тлумачення Фреге ментально-го як приватного і суб'єктивного.

2) Логіка як універсальна наукова методологія не відпові-

дала реальній практиці науки, адже саме нехтування «логікою відкриття» вперше відкрило двері психологізму в особі Бекона.

3) Проблема Геттє (1963), яка підважує теорію ЈТВ, привернула увагу до каузальних психологічних процесів набуття переконання, сприяла поширенню реліабілізму.

4) Ідеї психологічної реальності граматики Чомські дали когнітивній науці епістемологічний словник, а розрізнення між компетентністю і виконанням стало моделлю раціональності для нормативної психологістичної епістемології (Kitcher, 1992).

5) Занепад аналітичної лінгвістичної філософії спричинив внутрішню критику аналітичності й апіорності (Quine, 1951).

6) Полеміка змінила словник і відбувається переважно між прихильниками традиційного і радикально елімінативістського натуралізму щодо реалізму, репрезентаціоналізму, нормативності (Putnam, 1982).

«Психологізм» давно є предметом історико-філософських реконструкцій і соціології знання: позбавлений контексту, він вичерпується натуралізмом. Тож, варто залишити цей оманливий термін шибболетом забутої епохи, коли «психологи залишали філософські катедри, а філософи причиняли за ними двері» (Sober, 1978, p. 165).

Список посилань:

Gettier, E. L. (1963). Is Justified True Belief Knowledge?. *Analysis*. 23(6), 121–123.

Jaquette, D. (2003). Introduction. *Psychologism the Philosophical Shibboleth*. In *Philosophy, Psychology and Psychologism*. (pp. 1–21). Dordrecht: Kluwer Academic Publishers.

Kusch, M. (1995). *Psychologism: a case study in the sociology of philosophical knowledge*. London: Routledge.

Kitcher, P. (1992). The Naturalists Return. *The Philosophical Review*, 101(1), 53–114.

Margolis, J. (2003). Late Forms of Psychologism and Antipsychologism. In *Philosophy, Psychology and Psychologism*. (pp. 195–215). Dordrecht: Kluwer Academic Publishers.

Putnam, H. (1982). Why Reason Can't Be Naturalized. *Synthese* 52(1), 3–23.

Quine, W. V. (1969). Epistemology Naturalized. In *Ontological*

Relativity and Other Essays (pp. 69–90). New York: Columbia University Press.

Quine, W. V. (1951). Two Dogmas of Empiricism. *The Philosophical Review*, 60(1), 20–43.

Sober E. (1978). Psychologism. *Journal for the Theory of Social Behaviour*, 8, 165–192.

Willard, D. The Case Against Quine's Case for Psychologism. In *Perspectives on Psychologism* (pp. 1–10). Leiden: Brill.

Seebomh, T. M. (1991). Psychologism Revisited. In *Phenomenology and the Formal Sciences* (pp. 149–182). Boston: Kluwer Academic Publishers.

Вневременной материалистический антидетерминизм «Субъект-машины» Жюльена Офре де Ламетри

Игорь Шелудченко

НПУ имени М. П. Драгоманова (Киев)

Философское наследие первого последовательного материалиста и атеиста Жюльена Офре де Ламетри остается малооцененным и малоизученным: аналогии с современной философией очевидны, а отсутствие Ламетри в большинстве академических университетских программ по истории философии выглядит нелогичным ввиду актуальности современной философии, и соответственно, в контексте решения проблем современности. Идеи Ламетри, находясь в маргинесе, лишь ожидали своего переоткрытия спустя века. Именно такой «вневременной» характер размышлений Г. В. Ф. Гегель и называл «хитростью разума», способностью теоретического разрыва с текущей философско-мировоззренческой традицией.

Поле философствования Ж. О. де Ламетри (проблема субъективации, детерминизм, «машинизация» как рационализация), язык и манера построения дискурса являются несвоевременными конструктами. Анонимность издания, полемический характер изложения, критика идейных оппонентов, иронический частично литературно-художественный